

Magyarország takácsatkái és laposatkái: múlt, jelen és jövő

Kontschán Jenő

MTA ATK Növényvédelmi Intézet, 1525 Budapest. Pf.102.

e-mail: kotschan.jeno@agrar.mta.hu

Összefoglalás

Jelen dolgozat célja a hazai takácsatka és laposatka (Acari: Tetranychidae és Tenuipalpidae) kutatások rövid áttekintése. A hazai fauna jelenleg 19 laposatka és 37 takácsatka fajból áll. A fajok java része növényi parazita, és csupán néhány fajuk tekinthető kártevőnek. Az elmúlt időszakban több idegenhonos faj is előkerült hazánkból, így újabb jövevényfajok előkerülésére is számítanunk kell, valamint az elmúlt években számos hazai endemikus fajt sikerült kimutatni ebből a két családból.

Kulcsszavak: atkák, takácsatkák, laposatkák, hazai fajok

Abstract

This paper contains the short Hungarian history of the spider mite and flat mite research. Currently, there are 19 flat mite and 37 spider mite species in the Hungarian fauna, but only some of them can be considered to be pests. Numerous invasive species and a few indigenous species from the latter mentioned two families have been observed in Hungary in the last years.

Keywords: Acari, spider mites, flat mites, Hungary

Bevezetés

Az atkák változatos és sokféle élőhelyeket benépesítő csoportjának két olyan tagja van, amelyek gazdasági szempontból kiemelkedő fontosságúak, mind hazánkban, mind a világ összes államában. Ezek a magyarul takácsatkáknak nevezett, Tetranychidae család tagjai valamint, a laposatkáknak vagy ál-takácsatkáknak hívott Tenuipalpidae család fajai. Mindkét család a Tetranychioidea öregcsaládba (vagy családsorozatba) tartozik, közös jellemzőjük az adaptációjuk

a növényeken való életmódhoz és a növényekből történő táplálkozáshoz. Világviszonylatban a takácsatkáknak megközelítőleg 1200 faja (Bolland és mtsai, 1998), míg a laposatkáknak 900 fajuk (Mesa és mtsai, 2009) ismert. Bár gazdasági jelentőségük kiemelkedő hazánkban is, mégis csupán a két-három legismertebb és leggyakoribb fajról vannak adataink, számos faj csupán eddig egyszer-kétszer került elő hazánkból és több faj magyarországi adata további megerősítésre vár.

A hazai takácsatkák és laposatkák kutatásának rövid története

Sokáig hazánk, pontosabban a történelmi Magyarország területéről csupán egy takácsatka fajt, a *Tetranychus urticae* Koch, 1836 (mint *Tetranychus pruni* in Sajó, 1895; és mint *Tetranychus telarius* in Jablonowski, 1918) adatát ismerték. Az első modern faunisztikai tárgyú dolgozat Bognár Sándor nevéhez köthető, aki egyik korai dolgozatában (Bognár, 1961), kilenc takácsatka faj adatát közli hazánkból. Később Bozai József intenzív kutatásának köszönhetően számos takácsatka és laposatka faj új előfordulásáról számol be (Bozai, 1969, 1970a,b,c, 1971, 1974, Bozai és Bream, 1995), de Bozai kutatásai mellett többen (pl. Sárospataki, 1970, Komlovszky, 1979, 1987) is vizsgálták a hazai faunát. Jelenleg igen aktív feltáró munka folyik hazánkban, amelynek eredményeit Kontschán és Ripka (2017) foglalta össze. Mindezek mellett a hazai fauna kutatottsága koránt sem elégséges, hazánk területét tekintve a fehér foltok száma igen jelentős (1. ábra).

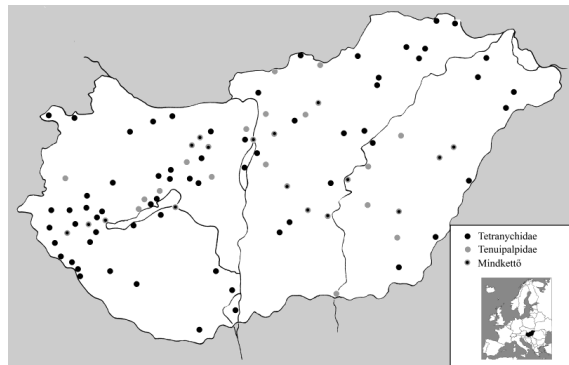
Nem csak faunisztikai és taxonómiai vizsgálatokat végeztek hazánkban a takácsatka fajokon. Igen jelentős azon dolgozatok száma, amelyek növényvédelmi szempontból közelítenek ehhez a két családhoz. A különböző növényeken tapasztalható kártételekről és tünetekről éppúgy számos kutató számolt be, mint ezen károsítók elleni védekezés lehetőségéről (részletesen lásd: Kontschán és Ripka 2017).

Kihívások és a feladatok a takácsatkák és laposatkák kutatásában

A hazai fajok listájának összeállítása

A hazai takácsatkák és laposatkák kutatásának egyik legfontosabb hiányossága az volt, hogy nem rendelkezünk egy megfelelő listával, hogy pontosan milyen fajok is élnek hazánk területén. Számos információt szerezhetünk, Bolland és mtsai (1998) könyvéből, Migeon és Dorkled (2005–2015) honlapjáról és Mesa és mtsai (2009) cikkéből. Azonban ezek a munkák kritikai

észrevételek nélkül egyesítették a hazai irodalomban közölt előfordulásokat, amelyek közül számos megkérdőjelezhető. Átvizsgálva a korábbi irodalmi adatokat, kilenc fajt törölni kellett a hazai fajok listájából. Ezen ténykedések után állt össze egy modern, kritikai megjegyzéseket tartalmazó lista, amely jelenleg 19 laposatka és 37 takácsatka fajt tartalmaz (Kontschán és Ripka 2017). Sajnos azonban számos olyan faj is található még a listában, amely csupán egyetlen egyszer került elő hazánkból, így ezeknek a magyarországi előfordulásait a jövőben meg kell majd erősíteni.

1. ábra. Laposatka és takácsatka előfordulási adatok hazánkból (Kontschán és Ripka, 2017 után)

Idegenhonos fajok a hazai faunában

A klímaváltozás és a globális kereskedelem miatt az elmúlt időszakban számos új kártevő rovarfaj jelent meg hazánkban. Ez a jelenség éppúgy megfigyelhető ennél a két atkacsaládnál is. Délkelet-Ázsiából származó botnádakkal kerülhetett be hazánkba a *Stigmaeopsis nanjingensis* és a *Schizotetranychus bambusae* takácsatka fajok, amelyek a legtöbb gyűjteményes kert bambuszain megtalálhatóak. Észak-Amerikából származik a különböző nyitvatermőkön, elsődlegesen tujaféléken élő *Platytetranychus thujae* nevű takácsatka faj, amely az egész országban elterjedt. Trópusi orchideákon, üvegházakban, lakásokban található meg egy Dél- és Közép-Amerikai eredetű laposatka faj a *Tenuipalpus pacificus* illetve melegházi pálmafajokról került elő a kaliforniai eredetű *Brevipalpus californicus* laposatka faj. Természetesen ez csak a jéghegy csúcsa, további fajok előkerülésére is számítanunk kell, amelyek között jól ismert és kiemelt kártevők is vannak (pl. *Tetranychus evansi* *Raioella indica*, *Brevipalpus phoenicis*).

Endemikus fajok

Bár a takácsatkákat és a laposatkákat is elsődlegesen kártevő fajokként ismerjük, hazánk területéről eddig több olyan fajt is közöltek, amelyek a tudomány számára eddig ismeretlenek voltak. Mai ismereteink szerint négy ilyen laposatka faj van hazánkban: Bozai (1970c) fedezte fel és írta le a *Tenuipalpus szarvasensis* a szarvasi arborétum jegenyefenyőjéről. Talán a csoport alul kutatottsága miatt sokáig nem került elő újabb endemikusnak tekinthető faj, majd csak több év eltelte után Ueckermann és Ripka (2016) három tudományra új fajt (*Cenopalpus cumanicus*, *Cenopalpus adventicius*, *Tenuipalpus budensis*) talált hazánk területéről, amelyek szintén bennszülött fajoknak tekinthetők. A kutatások intenzitásával, valamint a rejtettebb életmódú fajok feltáráásával feltételezhetően a hazai endemikus fajok száma is növekedni fog.

Köszönetnyilvánítás

Az dolgozat összeállítását az NKFIH (K108663) és a Bolyai János Kutatói Ösztöndíj pályázatok támogatták.

Hivatkozások

- Bognár, S. 1961. Adatok Magyarország takácsatka (Tetranychidae) faunájának ismeretéhez. *Annales Instituti Protectionis Plantarum Hungarici* 8. 261-268.
- Bolland H.R., Gutierrez, J., Flechtman, C.H.W. 1998. World catalogue of the spider mite family (Acari: Tetranychidae). Leiden, Brill Academic Publishers: 392.
- Bozai, J. 1969. Új lapostestű atkák Magyarországon (Tenuipalpidae, Acari). *Folia Entomologica Hungarica* 22. 117-130.
- Bozai, J. 1970a. Takácsatkák határozója. *Növényvédelem* 6. 10. 455-460.
- Bozai, J. 1970b. Gyümölcsöseink új atkakártevője, a *Brevipalpus pulcher* Can. et Fanz. *Növényvédelem* 6. 4. 153-158.
- Bozai, J. 1970c. *Tenuipalpus szarvasensis* sp. n., a new mite species from Hungary (Acari: Tenuipalpidae). *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 16. 3-4. 367-369.
- Bozai, J. 1971. Adatok a hazai takácsatka fauna ismeretéhez. (Acari: Tetranychidae, Tenuipalpidae). *Folia Entomologica Hungarica* 24. 13. 173-177.
- Bozai, J. 1974. Újabb adatok Magyarország Tetranychoida faunájához (Acari). *Folia Entomologica Hungarica* 27. 2. 5-7.

- Bozai, J., Bream, A.S. 1995. *Brevipalpus tiliae* (Acari: Tenuipalpidae) as a new record for the Hungarian fauna. *Folia Entomologica Hungarica* 56. 9-11.
- Jablonowski, J. 1918. Ordo. Acarina. In: Fauna Regni Hungariae, III. Arthropoda. Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest 3-5.
- Komlowszky, I. Sz. 1979. Adatok Magyarország atkafaunájának ismeretéhez (Acari). *Folia Entomologica Hungarica* 32. 1. 227-228.
- Komlowszky, I. Sz. 1987. Some data to the knowledge of mesostigmatid and prostigmatid mites of the Kiskunság (Acari). In: Mahunka, S. ed. The Fauna of the Kiskunság National Park. Akadémiai Kiadó, Budapest 343-345.
- Kontschán, J., Ripka, G. 2017. Checklist of the Hungarian spider mites and flat mites (Acari: Tetranychidae and Tenuipalpidae). *Systematic and Applied Acarology* 22. 8. 1199-1225.
- Mesa, N.C., Ochoa, R., Welbourn, W.C., Evans, G. & and Moraes, G.J. de 2009. A catalog of the Tenuipalpidae (Acari) of the World with a key to genera. *Zootaxa* 2098. 1-185.
- Migeon, A. & Dorkeld, F. 2006-2015. Spider Mites Web. <http://www.montpellier.inra.fr/CBGP/spmweb>
- Sajó, K. 1895. Ein übgeschener Feind von *Prunus domestica* (*Tetranychus pruni*). *Pomologische Monatshefte* 41. 14-41.
- Sárospataki, Gy. 1970. A szőlő ál-takácsatka (*Brevipalpus lewisi* McGregor) előfordulása hazai szőlőkben. *Növényvédelem* 6. 295-300.
- Ueckermann, E.A., Ripka, G. 2016. Three new species and a new record of tenuipalpid mites (Acari: Tenuipalpidae) from Hungary. *Journal of Natural History* 50. 15-16. 989-1015.